

IMRE SAMU NYELVI INTÉZET KIADVÁNYAI III.

SOKSZÍNŰ NYELVÉSZET – NYELVI SOKSZÍNŰSÉG A 21. SZÁZAD ELEJÉN

Írások Kolláth Anna tiszteletére

Szerkesztette:

GRÓF ANNAMÁRIA – N. CSÁSZI ILDIKÓ – SZOTÁK SZILVIA

TINTA KÖNYVKIADÓ – UMIZ – IMRE SAMU NYELVI INTÉZET
BUDAPEST – ALSÓÓR, 2014

TARTALOM

KÖSZÖNTŐK

Gadányi Károly: Dr. Kolláth Anna tiszteletére	11
Bokor József: Köszöntő sorok egy kerek évfordulóra	12
Szent-Iványi István: Kolláth Anna köszöntése	14
Horváth Ferenc: Dr. Kolláth Anna születésnapjára	16
Tabula gratulatoria	17

TANULMÁNYOK

Bálint Čeh Júlia: Közelben – Jože Hradil <i>Képek arc nélkül</i> családi krónikája	21
Benő Attila: Nyelvi ideológia és jogi kodifikáció Romániában	25
Elizabeta Bernjak: Az ember „mentális képe” a szlovén és a magyar komparatív frazémákban	30
Bodó, Csanád – Heltai, János Imre: Sprachliche Sozialisation in der Moldau	45
Borbély Anna: A veszélyeztetett magyarországi román nyelvváltozat	56
Jožica Čeh Steger: O živalih v Ovidijevih <i>Metamorfozah</i>	66
Cs. Nagy Lajos: Lexikológiai vizsgálat Muravidék néhány településén	72
Csernicskó István: Új nyelvtörvény Ukrajnában: a lehetőségek tárháza vagy politikai szemfényvesztés?	84
Domonkosi Ágnes: A nyelvi értékelés lehetőségei és korlátai a nyelvhasználati kézikönyvekben	96
Eöry Vilma: Jegyzetek a határon túli szavakról a muravidéki gyűjtemény és összeállítója kapcsán	110
Gábrity Molnár Irén: Felsőoktatási esélyek kisebbségi létben, Vajdaságban	117
Gasparics Judit: Idegen eredetű kölcsönszavak a goricskói magyar nyelvváltozatokban	124
Göncz László: Muravidéki magyar tan nyelvű iskolák 1945 után	132
Gróf Annamária: Boldog születésnapot kívánok! Gratulálási szokások Magyarországon és a Muravidéken	146
Hegedűs Rita: A vicc, amit nem lehet lefordítani	155
Marko Jesenšek: Kolarjev prevod <i>male biblije z-kejpami</i>	165
Kanizsa József: A magyar szó varázsa, ereje	173
Kiss Jenő: A nyelvjárások visszaszorulása – okok és okozatok	175
Kontra Miklós: Néhány különbség a muravidéki és a vajdasági magyar nyelv között	182
Kovács Lea – Žagar Szentesi Orsolya: Adalékok a horvátországi (kelet-szlavóniai) magyarság anyanyelvhasználatának vizsgálatához	186

Vlasta Kučič: Translation als transkulturelle Kommunikationsbrücke im Spiegel der Geschichte.	201
Lanstyák István: A kusza problémák néhány kérdéséről	211
Lehocki-Samardžić Anna: A magyar és a horvát dativus kapcsolata.	217
Márku Anita: „Po násomu”	225
Merényi Annamária: Filológiai megjegyzések Katona József <i>Monostori Veronka</i> . vagy <i>A Hartz két ellenkező igaz Ügyért...</i> című művéhez	236
Misad Katalin: Mutatvány Dunaszerdahely intézményeinek vizuális nyelvhasználatából	243
Molnár Csikós László: Inetimologikus átvételek	254
Nádor Orsolya: Nyelvideológiák az egy-, két- és többnyelvűség háttérében	260
N. Császi Ildikó: A muravidéki nyelvjárási alaprétég jellemzői szövegfelvételek alapján	266
Nagy Enikő: Nem a rész, hanem az egész szava?	280
Ortutay Katalin: A francia nemzetállam és a regionális (kisebbségi) nyelvek.	286
P. Lakatos Ilona – T. Károlyi Margit: Baráti és szakmai kontaktushatások	293
Péntek János: Néhány archaizmus, szemantikai analógia és szimmetria a moldvai magyarok kétnyelvűségében	301
Pusztay János: Nyelvi egység, nyelvi „szétfejlődés” és a terminológia	305
Ruda Gábor: A muravidéki kétnyelvűség lélektani vonatkozásairól	309
Radics Jenőné Kovács Éva: Takács Jenő és Weöres Sándor barátsága.	314
Franc Rozman: Der Krieg im Bewusstsein der Slowenen	326
Sándor Anna: Egy kis dialektológiatörténet a mai szlovákiai magyar nyelvjárások kapcsán	332
Szűjártó Imre: A Muravidék a szlovén irodalomban és filmben	340
Szoták Szilvia: Egyház és kétnyelvűség az Őrvidéken (Felsőpulya)	346
Reetta Toivanen: Wo ist das Volk?	360
Varga József: Adatok Göntérháza/Genterovci iskolatörténetéhez.	368
Vörös Ferenc: Gedanken während der Vorarbeiten zum ungarischen Familiennamenatlas	375
Vörös Ottó: Névadás, névviselés és identitás	382
Zágorec-Csuka Judit: Mesterségnevek a muravidéki magyarság léthelyzetében.	386
Melita Zemljak Jontes – Alenka Valh Lopert: Premislek o e-slovenščini	395
Zelliger Erzsébet: Nyelvjárásgyűjtési morzsák	408
Zinka Zorko: Porabski andovski govor	411
Bence Lajos: Beseda, znak, jezik.	417
KOLLÁTH ANNA BIBLIOGRÁFIÁJA (1978–).....	418

ÚJ NYELVTÖRVÉNY UKRAJNÁBAN: A LEHETŐSÉGEK TÁRHÁZA VAGY POLITIKAI SZEMFÉNYVESZTÉS?

CSEERNICKSKÓ ISTVÁN

KMF, Beregszász
csernicko.istvan@gmail.com

1. A nyelvpolitikai háttér. Az 1991-ben függetlenné vált Ukrajnát jellemző kiélezett nyelvi helyzetben (erről lásd pl. Csernickó 2013) az egymásnak feszülő, közel azonos támogatottságot élvező két nagy politikai tábor számára elsődleges feladat a nyelvi problémakör kezelése. Az egyik politikai tábor azonban az ukránosításban hisz, a másik pedig az orosz második államnyelvi státusát szeretné elérni. A megoldás leghatékonyabb módja konszenzus kialakítása volna. A nyelvi kérdésben kialakított kompromisszum esélyei azonban csekélyek. Az aktuálisan hatalomra került ukrainai politikai erők ugyanis, bármilyen nyelvi álláspontot képviseltek is előzőleg a választási kampányban, megpróbálták egyensúlyozni a nyelvileg két részre szakadt ország régiói között, s megválasztásuk után rendszerint már nem ragaszkodtak választási ígéreteik megvalósításához (Kulyk 2008: 53–54, Shumlianskyi 2006).

Már az 1989-ben elfogadott ukrán nyelvtörvény (Закон України про мови в Українській РСР) is kompromisszum volt az ukránosítás és a fennálló status quo fenntartása között (Besters-Dilger 2011: 354).¹ Miközben Bilaniuk (2003: 50) szerint a jogszabály elfogadása az első nagy lépés volt a deszovjetizálás és a függetlenség felé, Kotygorenko (2004: 518–519) olyan kompromisszumként értelmezte ezt a nyelvtörvényt, amely egyrészt kodifikálta ugyan az ukrán államnyelvi státusát, de egyszersmind nagyrészt konzerválta az orosz nyelv privilegizált helyzetét a társadalmi és közélet számos színterén.

A balanszírozó nyelvpolitikai taktikát követte a független Ukrajna első elnöke, a kommunista pártnömenklátúra hatalmát sikeresen átmentő Leonyid Kravcsuk, aki nem erőltette ugyan az ukránosítást, ám számos pozíciót engedett át a nemzeti elkötelezettségű elitnek, amely jelentős eredményeket ért el az államigazgatás és az oktatás ukrán nyelvűségének kialakítása terén. Ugyanakkor gyakran a szemére vetik, hogy nem tett semmit a sajtó orosz dominanciája ellen. Miközben Kravcsuk a „nyelv nélkül nincs nemzet” elvet hirdette, azt is többször hangsúlyozta, hogy nem szabad az egyoldalú ukránosítás csapdájába esni (Besters-Dilger 2011: 355–356).

Ennek a politikának volt a mestere a tíz éven át az elnöki székből ülő Leonyid Kucsma is (Stepanenko 2003, Kulyk 2007: 309, Besters-Dilger 2011: 356–358). Az elnökválasztási kampányban a nemzeti retorikával megjelenő Kravcsukkal szemben Kucsma az Oroszországgal való kapcsolatok elmélyítésének, az orosz nyelv hivatalossá tételének ígéretével nyerte el a szavazók többségének bizalmát 1994-ben, ám ugyanő az 1999-es elnökválasztási kampányban, amikor az oroszbarát kommunista Petro Szimonenkóval került szembe, kijelentette: Ukrajnának csak egyetlen államnyelve és hivatalos nyelve lehet, ez pedig az ukrán (Kulyk 2007, Portnov 2009: 26).

¹ Az 1989-es nyelvtörvény részletes elemzését lásd Beregszászi–Csernickó (2003), Csernickó (1998: 147–151, 2013: 281–298).

A 2004-es narancsos forradalom utáni években Ukrajna nyelvpolitikájának legfontosabb célkitűzésévé az ukrán nyelv államnyelvi státusának gyakorlati érvényesítése vált. A politikai szándék az volt, hogy a *de jure* helyzet (Ukrajna egynyelvű állam) és a *de facto* szituáció (az ország lakosságának túlnyomó része többnyelvű) közötti feszültséget feloldják (Beregszászi–Cserniczkó 2010). A cél a homogén nemzetállam kialakítása volt. A Viktor Juscsenko és Julija Timosenko vezette narancsos erők a választási győzelem után úgy vélték, „Ukrajna deformált nyelvi helyzetet örökölt” (Maszenko 2007: 7), melyet az állami nyelvpolitikának – attól függetlenül, megvan-e ehhez a társadalmi konszenzus – „ki kell egyenesítenie”.² A narancsosok szerint az állami nyelvpolitikának el kell érnie azt az ideálisnak vélt állapotot, amikor az orosz csak egyike a számos kisebbségi nyelvnek, az ukrán ellenben államnyelvként az összes formális funkcióban egyeduralgó. A politikai és társadalmi elit egy része nem a kisebbségi nyelvek védelmét, hanem az ukránnak mint államnyelvnek a minél erőteljesebb és szélesebb körben való elterjesztését tekintette elsőrendű állami nyelvpolitikai feladatnak (Macjuk 2009: 178).³

Ennek a nyelvpolitikai attitűdnek központi gondolata, hogy a közös ukrán nyelv az újonnan formálódó egységes ukrán politikai nemzet és identitás egyik kiemelt szimbóluma, „az állami egység megerősítésének eszköze” (lásd Antoskina et al. 2007: 196).⁴ Hívei úgy vélik, hogy Ukrajna katasztrofális politikai kettészakadása feloldható, ha az ukrán valóban egyedüli államnyelv és hivatalos nyelv lesz az ország egész területén, és az ukrán nyelv a nemzet egyesítésének legfőbb eszköze. Ezért a nemzeti érzelmű politikusok olvasatában mindazok, akik két államnyelv mellett érvelnek, vagy akik úgy vélik, hogy a kisebbségi nyelveknek hivatalos státust kell biztosítani, azok tulajdonképpen az új ukrán állameszme ellenében, az ukrán identitással szemben, valamint az egységes nemzet és állam ellen foglalnak állást (Majboroda–Pancsuk 2008: 207–209, Maszenko 2007: 11, Juscsenko 2010). Törvényszerűnek tartják, hogy az állami függetlenséget kivívott ukrán nép a történelem során rákényszerített aszimmetrikus kétnyelvűséget követően ukrán egynyelvűségre törekszik (vö. Semsucsenko–Gorbatenko 2008: 168).

A nemzeti politikusok tehát úgy akarták rendezni Ukrajna nyelvi helyzetét, hogy az évtizedek óta fennálló status quót felrúgva az ukránosítás, az ukrán egynyelvűség felé billentették a mérleg nyelvét. Ám ez a politika az ország közel felében ellenérzéseket váltott ki. A 2010-es elnökválasztás el is söpörte a narancsos elitet. Az a Viktor Janukovics nyerte meg a választást, aki a kampányban azt ígérte, hogy rendezi az orosz nyelv státusát.

A Janukovics vezette politikai erők szerint kodifikálni kell az ország *de facto* kétnyelvűségét azzal, hogy az orosz a második államnyelv státusába emelik. Az érvelés fontos eleme, hogy az erőszakos ukránosítás veszélyezteti az orosz ajkú lakosság nyelvi és nemzetiségi jogait, fenyegeti a demokráciát, az emberi jogokat, háttérbe szorítja az

² Szó szerinti idézetek „Az állami nyelvpolitika koncepciója” című dokumentumból, melyet Juscsenko elnök regnálásának utolsó napjaiban (2010. február 15-én) adott ki: Концепція державної мовної політики. Схвалено Указом Президента України від 15 лютого 2010 року № 161/2010. A dokumentumot lásd itt: <http://www.president.gov.ua/documents/10486.html>.

³ Lásd például az Állami nyelvpolitika koncepciója Ukrajnában című 2006-os tervezetet: Концепція державної мовної політики в Україні. Київ: Національна комісія зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права, 2006. <http://www.kharkivoda.gov.ua/politika/show.php?page=6386>.

⁴ Az idézet forrása: Концепція державної мовної політики (Az állami nyelvpolitika koncepciója).

orosz nyelvet, kultúrát, az orosz ajkú polgárokat (Besters-Dilger szerk. 2008: 275, 2009, Macjuk 2009: 179, Portnov 2009: 18). Az ebbe a táborba tartozók azonban az orosz nyelv hivatali használatának jogát nem csupán a déli és keleti régiókban követelik, hanem az egész országra szeretnék kiterjeszteni az orosz (második) államnyelvi hatókörét. Vagyis azokra a nyugati területekre is, ahol az orosz ajkú lakosság aránya elenyésző, és ahol erős ellenállás mutatkozik az orosz nyelvvel szemben (Kulyk 2007: 305–306).

Az oroszbarátnak tekintett politikai hatalom ebben a nyelvpolitikai kontextusban fogadta el botrányos körülmények között 2012-ben azt a törvényt, amely a még 1989-ben elfogadott nyelvtörvényt váltotta fel (a jogszabály elfogadásának körülményeit és a jogszabályt ismerteti Fedinec–Csernickó 2012, Moser 2013, Tóth–Csernickó 2013).⁵

2. Az állami nyelvpolitika alapjairól szóló törvény. 2012. augusztus 10-én lépett hatályba az Ukrajna Legfelsőbb Tanácsa által 2012. július 3-án megszavazott, hivatalosan „Ukrajna törvénye az állami nyelvpolitika alapjairól” (Закон України „Про засади державної мовної політики”) címet viselő, de a közbeszédben csak nyelvtörvényként emlegetett jogszabály.

A törvény – Ukrajna Alkotmánya 10. cikkelyének az első részével összhangban – Ukrajna egyetlen államnyelveként az ukrán nyelvet határozza meg. Az Alkotmány 10. cikkelyének az Alkotmánybíróság által kiadott értelmezése szerint⁶ az államnyelv egyben hivatalos nyelvi funkciókat is betölt. Ugyanakkor az a tény, hogy Ukrajnának csak egy államnyelve van, nem jelenti azt, hogy csak és kizárólag az ukrán nyelv használható hivatalos nyelvi funkcióban, a társadalmi élet nyilvános szféráiban megjelenő kommunikációs eszközként.

A törvény – a még 1989-ben elfogadott és 2012-ig hatályos nyelvtörvénnyel vagy a nemzeti kisebbségek védelméről szóló, 1992-ben hozott törvénnyel (Закон України про національні меншини в Україні) szemben – nem a nemzeti kisebbségek nyelveinek védelméről szól, hanem Ukrajna azon állampolgárainak nyelvi jogait foglalja össze nemzetiségi hovatartozástól függetlenül, akiknek anyanyelvére kiterjed a jogszabály hatálya. A törvény pontosan megnevezi azt a 18 nyelvet, melyek a hatálya alá tartoznak, s ezeket – a Regionális vagy kisebbségi nyelvek európai kartájára hivatkozva – „regionális vagy kisebbségi nyelvek”-nek nevezi. Ezek a következők: orosz, belarusz, bolgár, örmény, gagauz, jiddis, krími tatár, moldáv, német, görög, lengyel, roma (cigány), román, szlovák, magyar, ruszin, karaim és krimcsak. Más nyelvek nem rendelkezhetnek regionális vagy kisebbségi nyelv státusával az országban. A törvény tehát nem a nemzeti kisebbségek nyelveit védelmezi, hanem nemzetiségtől függetlenül az állampolgárok nyelvi jogait helyezi előtérbe. A 2001-es népszámlálás adatai alapján nemzetiségi alapon Ukrajna polgárainak 22,18%-a (10 699 209 fő), anyanyelv szerint viszont 32,47%-a (15 663 434 személy) tartozik a kisebbségek közé. Azzal tehát, hogy a jogszabály – ellentétben az

⁵ A törvény elérhető itt: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5029-17>. A nem hivatalos angol, orosz és magyar nyelvű fordítás megtalálható: <http://www.r-u.org.ua/arhiv/akt/2078-news.html>.

⁶ Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень статті 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України від 14. 12. 1999 р. № 10-рп/99.

1989-es korábbi nyelvtörvénnyel – nem a nemzeti kisebbségek nyelveit védi, hanem a regionális vagy kisebbségi nyelveket anyanyelvként beszélő polgárok nyelvi jogait, jóval szélesebb körre terjed ki a hatálya.

A törvényben megnevezett 18 regionális vagy kisebbségi nyelv anyanyelvi beszélőinek száma a legutóbbi népszámlálás adatai szerint 15 318 855 fő, s ezzel Ukrajna lakosságának 31,75%-át teszik ki. Azoknak a nyelvi kisebbségeknek a nyelvi jogait (akik az ország lakosságának 0,30%-át alkotják), melyek anyanyelve nem tartozik az állami nyelvpolitika alapjairól szóló jogszabály hatálya alá, Ukrajna nemzeti kisebbségeiről hozott törvénye védelmezi.

A törvény szerint azoknak a közigazgatási egységeknek (megye, járás, város, városi típusú település, falu) a területén, ahol a jogszabály által felsorolt 18 kisebbségi nyelv közül egy vagy több anyanyelvi beszélőinek aránya a legutóbbi népszámlálás hivatalos adatai alapján eléri a 10%-os arányt, beszélői élhetnek a jogszabályba foglalt nyelvi jogaikkal.

A jogszabály három csoportba sorolja az érvényesíthető nyelvi jogokat.

Az első csoportba azok a jogok tartoznak, amelyeket a helyi hatalmi szerveknek kötelezően biztosítaniuk kell azoknak a közigazgatási egységeknek a területén, ahol a törvényben felsorolt 18 nyelv közül egy (vagy több) anyanyelvi beszélőinek aránya eléri a 10%-ot. Az ilyen jogok közé tartozik például a helyi államhatalmi és önkormányzati szervek iratainak hivatalos közzététele a kisebbségi vagy regionális nyelven; a hatóságokhoz forduló kisebbségi nyelvet beszélő személyekkel folytatott kommunikációban a hivatalnak a kisebbségi nyelvet kell használnia; a regionális nyelven benyújtott írásbeli beadványokra ugyanezen nyelven kell választ adni; az iskolai oktatásban tanítani kell a kisebbség nyelvét; a földrajzi neveket kisebbségi nyelven is fel kell tüntetni stb.

A második csoportba tartozó jogok alkalmazása és annak mértéke az adott adminisztratív egység képviselő-testületének a határozata alapján kerül meghatározásra. Ezek közé tartozik többek között a regionális nyelv használata a helyi hatalmi szervek munkájában, az ügyvitelben és a dokumentációban; a regionális nyelv használata konferenciákon, gyűléseken és egyéb hivatalos összejöveteleken; a hivatalos hirdetések és közlemények terjesztésében, valamint az államhatalmi szervek nevének a feltüntetésében, a pecsét és bélyegzők szövegeiben, illetve a formanyomtatványokon stb.

A harmadik csoportba tartozó nyelvi jogok érvényesítése az állampolgárok indítványától függ. Ezeket a jogokat egyrészt úgy gyakorolhatják az állampolgárok, hogy élnek a nyelvválasztás jogával. Az érintett természetes és jogi személyek döntésétől függ például a választási kampányok nyelve; a reklámok, hirdetések nyelvének megválasztása stb. Másrészt oly módon élhetnek nyelvi jogaikkal, hogy írásban jelzik a megfelelő hatóságok felé ez irányú igényeiket. Írásban kérelmezhetik például az állampolgárok, ha a személyi igazolványukban és az iskolai végzettségről szóló dokumentumaikban az államnyelv mellett regionális nyelven is szeretnék látni személyes adataikat, de írásos kérvény alapján élhetnek az iskolai oktatás nyelve megválasztásának jogával is.

A törvény a nyelvek beszélői számára biztosított alanyi jogok mellett konkrét rendelkezések formájában határozza meg a hatalmi szervek és a tisztviselők kötelezettségeit e jogok megvalósítása érdekében. A jogszabály rendelkezéseinek végrehajtásával Ukrajna kormányát, a központi és a helyi végrehajtó bizottságokat, valamint a helyi önkormányzatokat bízta meg a jogalkotó. A törvény egyértelműen kimondja, hogy a hatóságok kötelezettségét képezi a szubjektív (a különböző személyek kérelmeinek), valamint az objektív (mint például a népszámlálási eredmények) tényezők figyelembevétele. A jogal-

kotó kötelezi a Központi Statisztikai Hivatalt és annak regionális szerveit, hogy a törvény hatályba lépésétől számított három hónapon belül biztosítsák a helyi önkormányzatok számára az adott közigazgatási egységgel kapcsolatban a népszámlálásnak a lakosság nyelvi összetételére vonatkozó adataihoz való hozzáférést.⁷

A jogszabály rögzíti, hogy a nyelvek használatának szabályozása terén ez a törvény az elsődleges, és sorra veszi azokat a speciális törvényeket, melyekben a nyelvek használatára vonatkozó rendelkezéseket összhangba kell hozni a nyelvtörvény előírásaival. Ezzel a nyelvtörvény számos olyan ellentmondást kiküszöbölhet, melyek a nyelvek használata terén korábban jellemzők voltak Ukrajnában.

3. Akikre a jogszabály vonatkozik. Az Alkotmány 133. cikkelye értelmében Ukrajna közigazgatásilag 24 megyére, 1 autonóm köztársaságra, valamint Kijev fővárosra és Szevasztopol városra tagolódik. A 24 megyéből 11-ben haladja meg az orosz anyanyelvűek aránya a 10%-ot. Emellett Kijevben és Szevasztopolban szintén magasabb az orosz ajkúak aránya 10%-nál. A Krími Autonóm Köztársaságban az orosz és a krími tatár anyanyelvűeké egyaránt több mint 10%. Csernyivci megyében a román beszélői érik el a 10%-os küszöböt. A magyar anyanyelvűek aránya Kárpátalján csaknem 13%.

Alsóbb szinteken összetettebb a nyelvtörvény alkalmazása. Ahhoz, hogy ezt érzékeltesük, vizsgáljuk meg Kárpátalja példáját. A 2001-es census adatai alapján Kárpátalján a lakosság legnagyobb része (80,47%-a) ukrán anyanyelvű. A magyar ajkúak aránya 12,65%, az orosz tekinteti anyanyelvének 2,90%, a román 2,57%, valamilyen más nyelvet 0,88% (1. táblázat).

1. táblázat. Kárpátalja lakossága anyanyelv alapján
a 2001-es népszámlálás eredményei alapján
Forrás: Tóth–Csernicskó (2013: 24–25).

Anyanyelveként nevezte meg	fő	%-ban
ukrán	1 009 544	80,47
magyar	158 729	12,65
orosz	36 412	2,90
román	32 224	2,57
ruszin	6 724	0,54
cigány	2 990	0,24
szlovák	2 575	0,21
német	1 850	0,15
belarusz	597	0,05
bolgár	63	0,01
örmény	290	0,02
gagauz	12	0,00

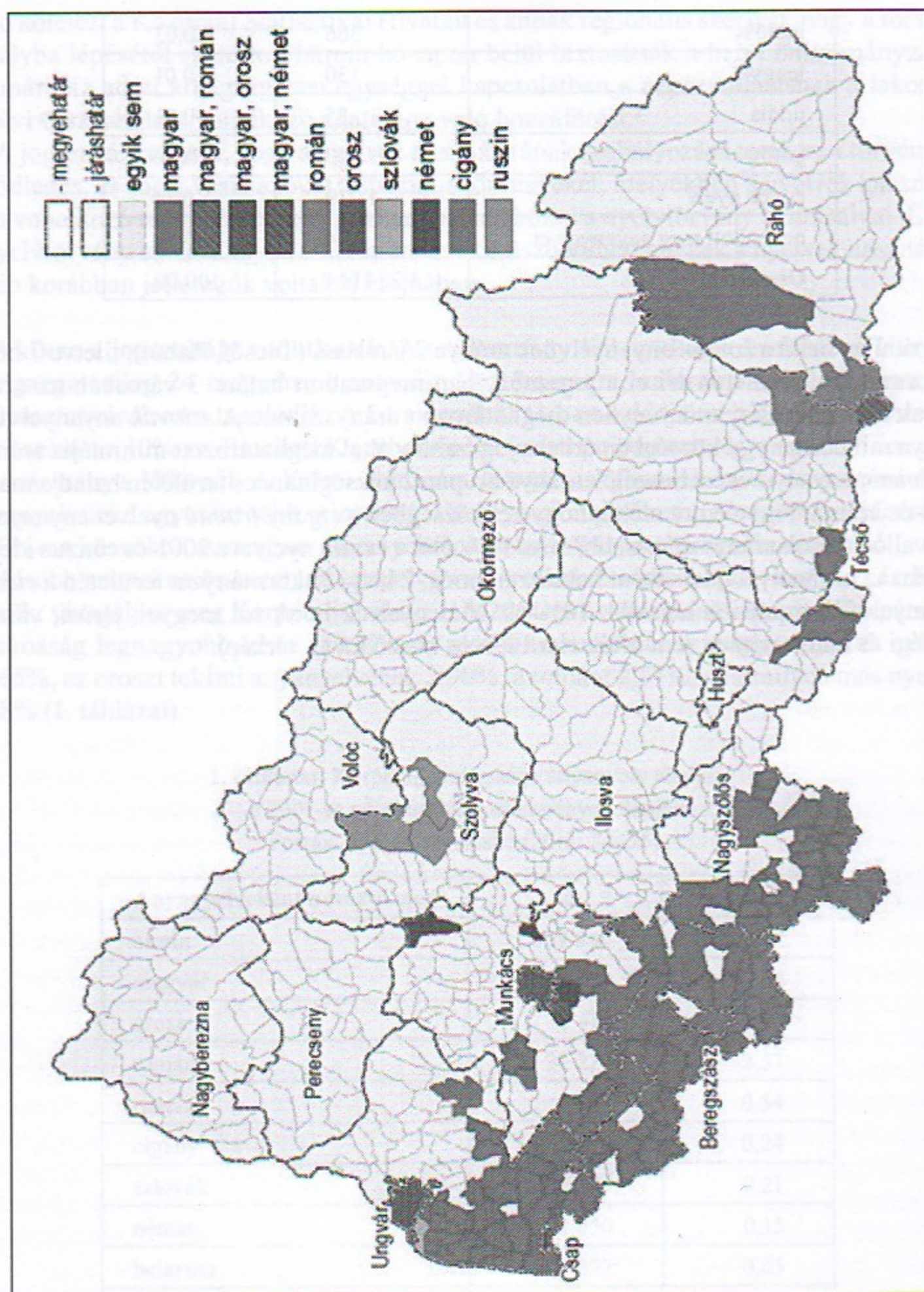
⁷ Ezek az adatok a hivatal honlapján megyei, járási és települési szinten elérhetők: <http://www.ukrcensus.gov.ua/ukr/notice/news.php?type=2&id1=21>.

moldáv	366	0,03
lengyel	130	0,01
jiddis	85	0,01
görög	10	0,00
egyéb nyelv	1 719	0,14
nem adott meg anyanyelvet	294	0,02
Összesen	1 254 614	100,00

Kárpátalján belül a *román* anyanyelvűek aránya 2 járásban (Técsői, Rahói), illetve 7 helyi önkormányzat területén éri el a jogszabályban megszabott határt. 3 városban az *orosz* anyanyelvűek aránya is eléri a törvényben meghatározott arányszámot. A *szlovák* anyanyelvűek aránya mindössze egy községben éri el a jogszabály által meghatározott minimális arányt. A *németet* anyanyelvként beszélők aránya csupán 2 községi tanács területén haladja meg a 10%-os arányt. Figyelemre méltó, hogy két községben a *cigány (roma)* nyelvet anyanyelvnek valló lakosok aránya magasabb, mint 10%. Bár a *ruszin* nyelvet a 2001-es census idején csupán az ukrán nyelvjárásként határozták meg, 2 helyi önkormányzat területén a *ruszin* anyanyelvűek aránya is legalább 10%-os. Más nyelvek hordozói megyei, járási, városi, községi és falusi szinten sem érték el a 10%-os küszöböt (1. térkép).

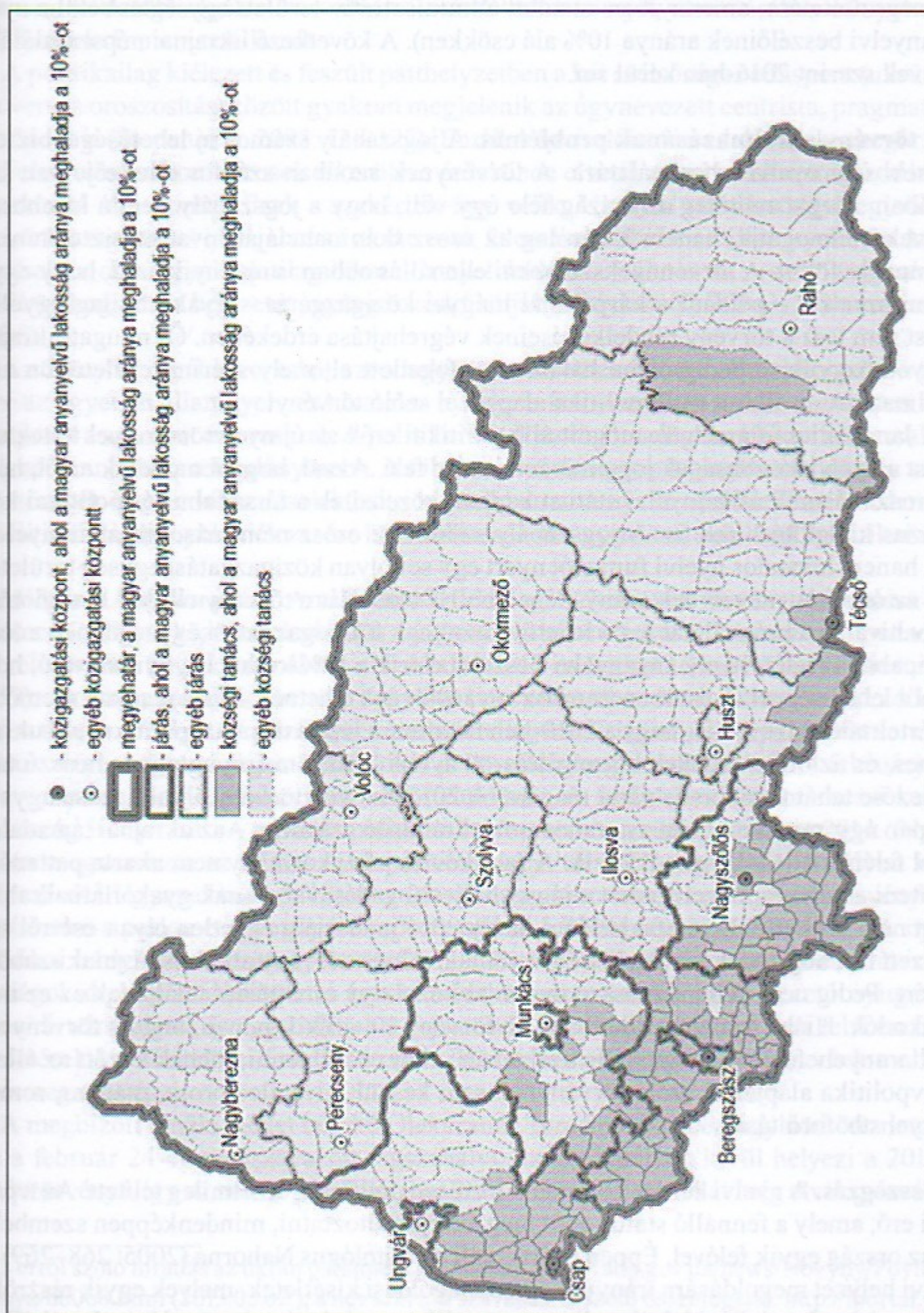

1. térkép. Azok a települések, ahol a 2001-es census adatai alapján egy (vagy több) regionális nyelv anyanyelvi beszélőinek aránya eléri a 10%-ot

A megyei szint mellett a magyar anyanyelvűek aránya 4 járásban (Beregszászi, Munkácsi, Nagyszőlősi és Ungvári), 4 városban (Beregszász, Csap, Nagyszőlős, Técső), valamint 69 falusi, nagyközségi önkormányzat területén (106 faluban, nagyközségben) éri

el azt az arányt, amely ahhoz szükséges, hogy az állami nyelvpolitika alapjairól szóló törvény rendelkezései kiterjedjenek a magyar nyelvre az adott közigazgatási egység területén (2. térkép).

2. térkép. Azok a közigazgatási egységek (járások, városok, falusi önkormányzatok), ahol a 2001-es census adatai alapján a magyar anyanyelvi beszélőinek aránya eléri a 10%-ot

Az új népszámlálási eredmények alapján változhat(nak) a regionális nyelv(ek) elterjedési területe(i), és ezzel együtt változhatnak a hatalmi szerveknek a regionális vagy kisebbségi nyelveket támogató és ösztönző intézkedéseinek a végrehajtása is (vagy a végrehajtás megszüntetése, amennyiben az adott adminisztratív-területi egységen belül a nyelv anyanyelvi beszélőinek aránya 10% alá csökken). A következő ukrainai népszámlálásra a tervek szerint 2016-ban kerül sor.

4. A törvény alkalmazásának problémái. A jogszabály számos új lehetőséget biztosít a kisebbségi nyelvek használatára. A törvénynek azonban számos ellenzője van Ukrajnában. Megközelítőleg az ország fele úgy véli, hogy a jogszabály nem a kisebbségi nyelveket támogatja, hanem kizárólag az orosz dominanciáját hivatott biztosítani az államnyelv fölött. A törvénnyel szembeni ellenállás abban is megnyilvánul, hogy egyes állami szervek – például a kárpátaljai megyei közigazgatás – gyakorlatilag egyetlen lépést sem tesz a törvény rendelkezéseinek végrehajtása érdekében. Öt nyugat-ukrainai megye közgyűlése pedig olyan határozatot fogadott el, mely szerint területükön nem alkalmazzák az állami nyelvpolitika alapjairól szóló törvényt.

A Janukovics államelnök mögött álló politikai erők az új nyelvtörvénnyel tettek egy lépést a nyelvi kisebbségek jogainak rendezése felé. Azzal, hogy lemondtak arról, hogy az orosz második államnyelvi státust kapjon, közeledtek a társadalmi és politikai konszenzus kialakítása felé is. A jogszabály szerint az orosz nem második államnyelvvé vált, hanem hivatalos nyelvi funkciót nyert egy sor olyan közigazgatási egység területén, ahol az orosz anyanyelvűek aránya legalább 10%-os. Bár a törvény elvileg 18 regionális nyelv hivatalos használatát teszi lehetővé azoknak a közigazgatási egységeknek a területén, ahol az adott nyelv anyanyelvi beszélői eléri a 10%-os határt, nyilvánvaló, hogy ezzel a lehetőséggel elsősorban az orosz anyanyelvűek élhetnek. Mindez sokak szemében egyértelműen bizonyítja, hogy a 2010-ben hatalomra lépett ukrainai politikai elit ukránellenes, és az orosz érdekek kiszolgálója. A nyelvi kérdés megnyugtató és hosszú távú rendezése tehát továbbra is várat magára. A 2012-es nyelvtörvény alkalmazása ugyanis – éppen úgy, mint korábban a narancsosok ukránosító szándéka – az ukrainai társadalom közel felének ellenállásába ütközik. A Janukovics párti kormány nem akarta pattanásig feszíteni a húrt, és megelégedett a jogszabály elfogadásával, annak gyakorlati alkalmazását nem erőltette. Erre utal például, hogy 2014 januárjáig egyetlen olyan esetről sem érkezett hír, hogy bárkit is felelősségre vontak volna a törvény alkalmazásának szabotálásáért. Pedig nem kellene messze menni ahhoz, hogy erre példát találjanak az ez iránt kutakodók. Hiába írja elő például a nyelvtörvény 10. cikk 1. pontja, hogy a törvényeket az államnyelv mellett a regionális nyelveken is közzé kell tenni, többek között az állami nyelvpolitika alapjairól szóló törvénynek sem készült hivatalos orosz, magyar, román, lengyel stb. fordítása.

5. Összegzés. A nyelvi kérdés Ukrajnában erősen politizált, érzelmileg telített. Az a politikai erő, amely a fennálló status quót meg akarja változtatni, mindenképpen szembekegyel az ország egyik felével. Éppen ezért – véli a politológus Nahorna (2005: 268–269) – a nyelvi helyzet megoldására irányuló olyan megoldási kísérletek, melyek egyik részről az ukránosítással, másik oldalról pedig az orosz államnyelvi státusba emelésével próbálkoznak, szükségképpen a társadalom további polarizálódását eredményezik. A politológus úgy látja, az ukrainai nyelvi helyzet érdemi rendezéséhez csak akkor lehet hozzáfogni, ha

majd az ukrán nyelv teljes mértékben betölti államnyelvi szerepét az egész ország területén (Nahorna 2005: 272–273). Nahorna tehát úgy véli: akkor lehet majd a kisebbségek nyelvi jogaival érdemben foglalkozni Ukrajnában, ha az ukrán nemzet – a nyugat-európai nemzetek többségéhez hasonlóan – már létrehozta saját, identitásában és nyelvében valóban ukrán nemzetállamát.

A politikailag kiélezett és feszült patthelyzetben a két szélsőséges álláspont (ukránosítás versus oroszosítás) között gyakran megjelenik az úgynevezett centrista, pragmatikus nézőpont is (Stepanenko 2003: 121–122). Ennek képviselői a társadalmi béke megőrzése, a nyelvi, etnikai konfliktusok elkerülése érdekében elvetik mind az ukránosító, mind az oroszosító álláspontot. Ezek a székértők úgy vélik, Ukrajna számára az a legjobb, ha megőrzi azt a status quót, ahol az ukrán csak felemásan tölti be az államnyelvi funkcióit, és ahol az orosz gyakorlatilag hivatalos nyelvként használatos az ország nagy részén, anélkül, hogy ezt a helyzetet jogilag is kodifikálják (Kulyk 2007: 308–315, Shumlianskyi 2006).

Az arany középút hívei tehát azt a helyzetet szeretnék konzerválni, ahol az ukrán *de jure* az egyetlen államnyelv és hivatalos nyelv, *de facto* azonban számos területen megosztja ezt a szerepét az oroszsal. A politikai elitek számára a legkisebb konfliktussal járó helyzet fenntartása a legelőnyösebb. Az ilyen szituáció ugyanis magában hordozza annak lehetőségét, hogy a választások közötti időszakban szunnyadó nyelvi ellentétet bármikor a politikai kampányok kiélezésére használhassák az egymással vetélkedő politikai erők.

6. Mi lesz a Majdan után? Amikor közvetlenül a 2012-es nyelvtörvény elfogadása után Fedinec Csillával közösen elemeztük a jogszabály hátterét, írásunknak ezt a címet adtuk: „Nyelvtörvény Saga Ukrajnában: a lezáratlan 2012-es fejezet” (lásd Fedinec–Csernicskó 2012). Akkor még nem sejtettük, hogy 2013 novemberében tömegtüntetések kezdődnek Kijev főterén, melyet *Majdan* néven ma már világszerte ismernek. Nyilván azt sem tudhattuk előre, hogy a halálos áldozatokat is követelő megmozdulások 2014 februárjában oda vezetnek, hogy Janukovics elnököt elüldözik, és ideiglenes hatalom veszi kezébe az ország irányítását. A zavaros politikai helyzetben összeülő parlament 2014. február 24-én megszavazta az állami nyelvpolitika alapjairól szóló jogszabály hatályon kívül helyezését.⁸ Ugyanakkor arról is hírt adtak, hogy hamarosan egy új nyelvtörvényt tűz napirendre a parlament, amely jelentősen szűkíti a kisebbségek nyelvi jogait.⁹ A nyelvpolitikai irányban tervezett gyökeres fordulat hírére érzékenyen reagáltak a szomszédos országok diplomáciai testületei és a nemzetközi szervezetek is, és vezető nyugat-ukrajnai értelmiségiek is aggodalmukat fejezték ki. Közben Ukrajna keleti felében újabb tüntetések kezdődtek, a Krími Autonóm Köztársaságban pedig megjelentek az orosz hadsereg egységei.

A megbízott elnöki tisztet betöltő Olekszandr Turcsinov közben úgy döntött: nem írja alá a február 24-én megszavazott jogszabályt, amely hatályon kívül helyezi a 2012-es nyelvtörvényt, így az nem lépett hatályba. 2014. március 8-án tehát még elvileg érvényes

⁸ Az erről szóló híradás az ukrán parlament honlapján: <http://rada.gov.ua/news/Novyny/Povidomlennya/88068.html> (2013.03.02.); a név szerinti szavazásról szóló összefoglaló: http://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/Plenarni_zasidannya/88084.html (2013.03.02.).

⁹ Erről lásd pl.: <http://www.karpatalja.ma/karpatalja/kozelet/25410-milyen-nyelvorvenyt-akar-az-uj-kormanytobbseg> (2013.03.02.)

az állami nyelvpolitika alapjairól szóló törvény. Hogy meddig, az kérdéses. Turcsinov ugyanis azt is kijelentette: mindaddig nem írja alá a jogszabályt, amíg nem készül el az új nyelvtörvény tervezete.

A tradíciók alapján biztosra vehető, hogy a nyelv és a nyelvtörvény kérdésköre a továbbiakban is kiemelt kampánytéma lesz Ukrajnában. Mint ahogyan arra is számítani lehet, hogy az új politikai hatalom képviselői – tartozzanak bármelyik táborhoz is – Juscsenko egyik, illetve Janukovics másik irányba kilengő nyelvpolitikáját követően ismét új játékszabályokat vezetnek majd be a nyelvi jogok területén. A mai (2014. március 8.) bizonytalan belpolitikai helyzetben csak reménykedhetünk abban, hogy az új ukrán nyelvpolitikai irány a feszültségek oldását szolgálja majd.

Hivatkozott irodalom

- Antoskina, L. és mtsai (Антошкина Л. – Красовська Г. – Сигеда П. – Сухомлинов О.) 2007. *Соціолінгвістика: навчальний посібник*. Донецьк: ТОВ „Юго-Восток Лтд”.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István 2003. Die Möglichkeiten des Gebrauchs der ungarischen Sprache in der Karpatoukraine de jure und de facto. In: Glatz, Ferenc (Hrsg.): *Begegnungen 21.: Die Sprache und die kleinen Nationen Ostmitteleuropas*, 101–117. p. Budapest: Europa Institut Budapest.
- Beregszászi Anikó – Csernicskó István 2010. Róka fogta csuka? Az ukrán nyelvpolitika alapproblémáiról és alakulásának nehézségeiről. In: Csernicskó István – Fedinec Csilla – Tarnóczy Mariann – Vančoné Kremmer Ildikó (szerk.): *Utazás a magyar nyelv körül: írások Kontra Miklós tiszteletére*, 180–190. Budapest, Tinta Könyvkiadó.
- Besters-Dilger, Juliane (Бестерс-Дільгер Юліане) 2011. Нація та мова після 1991 р. – українська та російська в мовному конфлікті. In: Андреас Каппелер ред. *Україна. Процеси націотворення*, 352–364. Київ, Видавництво „К.І.С.”
- Besters-Dilger, Juliane (Бестерс-Дільгер Ю.) ed. 2008. *Мовна політика та мовна ситуація в Україні*. Київ: Видавничий дім „Києво-Могилянська академія”.
- Besters-Dilger, Juliane ed. 2009. *Language Policy and Language Situation in Ukraine: Analysis and Recommendations*. Frankfurt am Main, Peter Lang.
- Bilaniuk, Laada 2003. Gender, language attitudes, and language status in Ukraine. *Language in Society* 32: 47–78.
- Csernicskó István 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján)*. Budapest, Osiris Kiadó – MTA Kisebbségkutató Műhely.
- Csernicskó István 2013. *Államok, nyelvek, államnyelvek. Nyelvpolitika a mai Kárpátalja területén (1867–2010)*. Budapest, Gondolat Kiadó.
- Fedinec Csilla – Csernicskó István 2012. Nyelvtörvény Saga Ukrajnában: a lezáratlan 2012-es fejezet. *Kisebbségkutatás* 21/3: 568–588.
- Juscsenko, Viktor (Ющенко Виктор) 2010. Чия мова – того й влада. *День* № 180, 6 жовтня 2010 р.
- Kotygorenko, Viktor (Котигоренко Віктор) 2004. *Етнічні протиріччя і конфлікти в сучасній Україні: політологічний концепт*. Київ.
- Kulyk, Volodymyr (Кулык Володымыр) 2007. Языковые идеологии в украинском политическом и интеллектуальном дискурсах. *Отечественные записки* 1: 296–316.

- Kulyk, Volodymyr (Кулик Володимир) 2008. Мовна політика та суспільні настанови щодо неї після помаранчевої революції. In: Besters-Dilger, Juliane szerk. *Мовна політика та мовна ситуація в Україні*, 11–54. Київ: Видавничий дім „Києво-Могилянська академія”.
- Macjuk, Galina (Мацюк Галина) 2009. *Прикладна соціолінгвістика. Питання мовної політики*. Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка.
- Majboroda, Olekszandr – Pancsuk, Maj (Майборода Олександр – Панчук Май) 2008. Мовне та політико-ідеологічне протистояння в Україні: причини, чинники, прояви. In: Majboroda, O. és mtsai szerk. *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*, 205–234. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.
- Maszenko, Larisza (Масенко Лариса) 2007. *(У)мовна (У)країна*. Київ: ТОВ Темпора.
- Moser, Michael 2013. *Language Policy and the Discourse on Languages in Ukraine under President Viktor Yanukovich (25 February 2010–28 October 2012)*. Stuttgart: ididem-Verlag.
- Nahorna, Larisza (Нагорна Лариса) 2005. *Політична мова і мовна політика: Діапазон можливостей політичної лінгвістики*. Київ: Світогляд.
- Portnov, Andrej 2009. Történelemírás ukrán módra. Megjegyzések a hétköznapi valóság történeti alapú átrendezéséhez. In: Fedinec Csilla – Szereda Viktória (szerk.): *Ukrajna színeváltozása 1991–2008. Politikai, gazdasági, kulturális és nemzetiségi attitűdök*, 11–49. Pozsony: Kalligram Könyvkiadó.
- Semsucsenko, Jurij – Gorbatenko, Volodimir (Шемшученко Юрій – Горбатенко Володимир) 2008. Законодавство про мови в Україні: хронологічний моніторинг, класифікація, понятійна основа. In: Majboroda, O. és mtsai (szerk.): *Мовна ситуація в Україні: між конфліктом і консенсусом*, 157–173. Київ: Інститут політичних і етнонаціональних досліджень імені І. Ф. Кураса НАН України.
- Shumlianskyi, Stanislav (Шумлянський Станіслав) 2006. „Мовне питання” після парламентських виборів: від політичної кон’юнктури до державної політики. *Політичний менеджмент* 3: 97–104.
- Stepanenko, Viktor 2003. Identities and Language Politics in Ukraine: The Challenges of Nation-State Building. In: Farimah Daftary – François Grin (eds.): *Nation-Building Ethnicity and Language Politics in transition countries*, 109–135. Budapest: Local Government and Public Service Reform Initiative – Open Society Institute.
- Tóth Mihály – Csernicskó István (Товт Михаил – Черничко Степан) 2013. Научно-практический комментарий Закона Украины об основах государственной языковой политики (с приложениями). Киев: ВОО Правозащитное общественное движение «Русскоязычная Украина».